

¿EXISTE UNHA LINGUA XURÍDICA GALEGA? UNHA REFLEXIÓN SOBRE A VARIEDADE CREADA A PARTIR DA TRADUCCIÓN XURÍDICA EN GALICIA

IOLANDA GALANES SANTOS
Universidade de Vigo

1. Introducción

A lingua galega vén experimentando nas últimas décadas un forte proceso de elaboración no que respecta ó desenvolvemento do seu corpus terminolóxico e das súas variedades especializadas como produto da oficialización e da conseguinte introducción en ámbitos nos que antes estaba ausente. Este proceso de adaptación da lingua a todos os ámbitos de expresión produciuse nun curto período de tempo, de xeito que en tan só dúas décadas o galego tivo que configurar unha lingua do dereito que servise de instrumento eficaz para a comunicación de contidos xurídicos. Así pois, hoxe contamos cunha materia xurídica expresada en galego, mais cremos conveniente revisar este acelerado proceso para, a través da reflexión, explicitar as bases da nosa variedade xurídica.

O obxectivo primeiro de calquera proceso de elaboración do corpus ha ser a configuración dunha variedade propia. Ademais, dado que no caso das linguas minorizadas o obxecto último de todo proceso de elaboración é a normalización da lingua, convén pensar nunha elaboración planificada que procure cubrir todos os ámbitos de expresión dos profesionais desa área de coñecemento. Por todo iso, cremos que o obxectivo debera ser a configuración dun galego xurídico como lingua de expresión de contidos xurídicos e non só como lingua de tradución (ocasional ou non) no eido xurídico.

En suma, neste artigo tentamos darlle resposta á pregunta inicial reflexionando sobre a existencia dunha variedade xurídica galega a través da súa historia e da súa elaboración, da definición de qué entendemos como lingua especializada e do estudio dos trazos que a fan singular fronte a outras variedades, así como das súas subvariedades internas. En definitiva, achegámonos á lingua xurídica galega tentando explicitar a súa afirmación como variedade especializada e asemade como variedade plenamente galega.

2. Xénese da actual variedade xurídica

2.1. Antecedentes

O desenvolvemento da variedade xurídica é un feito paralelo ó nacemento de calquera lingua, como o demostra a existencia de textos xurídicos entre as primeiras manifestacións escritas conservadas de moitas linguas. Como ilustración abonda con pensar nos textos sumerios do terceiro milenio antes de C., no código Hammurabi ou, por pór un exemplo do contexto románico, cos *Serments de Strasbourg* (842) para o francés. Ademais, é un feito constatable que a consolidación dunha lingua emerxente refórzase coa existencia de textos que testemuñan a capacidade expresiva desa lingua e aínda máis se se trata de contextos especializados. Nisto o galego non é unha excepción, á vista da rica tradición de textos xurídicos medievais escritos en lingua galega xurdida nun momento de afirmación como variedade románica emancipada do latín.

Agora ben, as variedades especializadas sofren os mesmos procesos cá propia lingua da que derivan e, no caso do galego, o retroceso da lingua como medio de expresión atinxiu especialmente á variedade xurídica, ata o punto de ser suplantada polo castelán na expresión destes contidos. De maneira que o galego pasou de ser na época medieval unha lingua de expresión xurídica a esmorecer neste panorama de expresión formal durante varios séculos para reaparecer co florecemento posterior da propia lingua, non sendo ata a actualidade cando se cultiva e se intenta normalizar o seu uso.

A oficialización da lingua trouxo consigo a necesidade de que existise unha variedade xurídica para a expresión galega desa materia. O modelo de lingua xurídica medieval é, indubidablemente, unha valiosa fonte de inspiración, mais a prolongada ruptura do natural proceso de evolución desa variedade, así como a distancia entre as sociedades de ambas as épocas e a súa diferente organización, ou a escaseza de estudos sobre a lingua medieval fixeron necesaria a elaboración dun modelo de lingua xurídica case *ex novo* nestas dúas ou tres últimas décadas.

2.2. Marco de desenvolvemento

A rehabilitación do galego como lingua do dereito prodúcese nun marco de contacto de linguas derivado da cooficialidade do galego e do castelán en Galicia¹. Este contacto prodúcese nunha situación definida sociolingüísticamente como diglósica que se fai ver marcadamente nos usos oficiais. Ante esta situación cumpría a reintroducción do galego como lingua de uso xurídico e procurouse un sistema de xestión lingüística.

¹ Sobre a situación da tradución xurídica en Galicia e a lexislación que a regula pódese consultar o traballo de García Cancela (1995:99-103).

De entre os métodos de xestión de textos xurídicos en contexto multilingüe existentes e relacionados por Covacs (1982: 92): 1. a corrección, 2. a redacción paralela, 3. a redacción alterna, 4. a redacción compartida, 5. a redacción por partida dobre, 6. a tradución ou 7. a equivalencia funcional; o procedemento escollido para o galego foi o da tradución xurídica, é dicir, os textos son redactados nunha das linguas e, posteriormente, son traducidos á outra lingua por parte dun equipo de lingüistas profesionais.

Con esta escolla marcouse a orientación da elaboración desta variedade especializada, optando pola vía traduccional, que non é en absoluto a vía máis equitativa para as linguas minorizadas, pois evidencia a súa subsidiariedade verbo das linguas que lles funcionan como teito, sen procurar o desenvolvemento integral da lingua minorizada en todos os ámbitos de expresión especializados, senón só naqueles susceptibles de tradución, é dicir, ralentizando a súa normalización lingüística. Ademais, con este procedemento o propio autor do texto queda fóra do proceso de produción dunha das versións dese texto, o que non semella recomendable no caso de textos con efectos xurídicos.

2.3. *Axentes*

A elaboración da versión nas dúas linguas dos textos especializados ficou dende a oficialización en mans dos gabinetes de tradución das diferentes institucións (Parlamento, Diario Oficial de Galicia, audiencias provinciais, etc.). Estes gabinetes están integrados exclusivamente por técnicos lingüistas, contrariamente á tendencia doutras institucións con varias linguas que contan tamén con especialistas en dereito (coma nos servizos lingüísticos do goberno federal do Canadá, na Unión Europea, etc.).

Así pois, os lingüistas destes servizos, principalmente de formación filolóxica, tiveron que reorientar os seus coñecementos lingüísticos cara ó mundo da terminoloxía e da tradución e procurarse unha formación xurídica axeitada, alén de acometer un intenso labor de tradución entrambas as linguas. Por se estas foran poucas tarefas, dada a precaria situación da lingua, actuaron tamén como axentes “normalizadores do galego xurídico”, vertendo a súa experiencia no exterior a través da docencia nos programas de formación dirixidos ó funcionariado e na creación de materiais lingüísticos determinantes na reelaboración da lingua xurídica galega.

O meritorio labor destes técnicos contou como únicos soportes científicos cunha Sección de Linguaxe Administrativa do Instituto da Lingua Galega (que funcionou dende decembro de 1984 ata o ano 1991), co apoio da Real Academia Galega (editora do *Léxico da Administración castelán-galego*) e dende 1995 co TERMIGAL (Servicio Galego de Termi-

noloxía). Ademais, para difundir as súas propostas agrupáronse en torno a institucións como a Escola Galega de Administración Pública (editora do *Manual de linguaxe administrativa* ou do *Boletín de Lingua e Administración*) ou a asociacións profesionais privadas como a Asociación de Funcionarios pola Normalización Lingüística (editora da *Revista de Administración Galega* ou a revista *Lingua e Administración* en colaboración co ILG entre os anos 1984 e 1987).

En definitiva, a elaboración da terminoloxía xurídica e administrativa galega é, ata o momento, producta dun grupo de profesionais da lingua, foi difundida por medio de diversas institucións públicas e privadas e está avalada máis polo uso ca polo criterio de autoridade dunha institución de investigación terminolóxica específica e conta na súa elaboración cunha moi limitada intervención dos especialistas en materia xurídica. É dicir, unha situación e un marco de desenvolvemento na que non se transloce unha planificación. Con todo, o resultado da elaboración é unha lingua xurídica cun grao de afirmación cada vez máis alto e que describimos no seguinte punto.

3. O proceso de elaboración da variedade xurídica galega

A elaboración da variedade xurídica galega acométese a comezos dos anos oitenta nun contexto condicionado por diferentes factores como: 1. Unha tradición de expresión xurídica galega escasamente rendible na actualidade, 2. O peso da lingua de orixe dos textos, que é maioritariamente o castelán, 3. O feito de que a materia xurídica estea concibida no marco do ordenamento xurídico estatal e, polo tanto, en castelán. De xeito que nos seus comezos a “nova” lingua xurídica galega é máis ben unha lingua de tradución ca non unha lingua de expresión, adoptando unha perspectiva desenfocada como resultado da desigualdade de ambas as linguas neste contexto. Analizamos aquí cales foron as fontes, os obxectivos e os planos de elaboración que todo proceso de elaboración debe considerar.

3.1. Fontes

A elaboración da variedade xurídica dunha lingua é un proceso paralelo ó asentamento da variedade estándar da que deriva e por iso réxese polos mesmos criterios de escolla e, ademais, polos específicos da materia xurídica. Ademais, na elaboración (ou renovación) do modelo de lingua do dereito existen criterios que inflúen en diferente medida dependendo de cada lingua en particular. Os que atinxen a todas as linguas do dereito en xeral son:

1. O **sistema xurídico** do que sexa expresión esa lingua. Cada sistema xurídico está baseado nun sistema conceptual diferente

e asociado a un determinado modo de expresión en todos os planos: dende o redaccional ó puramente léxico, aínda que tamén existen casos de contacto xurídico e lingüístico simultaneamente, o que presenta problemas de xestión².

2. A **realidade cultural** á que se refire esa expresión xurídica e normativa. Cada lingua expresa a materia xurídica que regula a sociedade ou sociedades que fala(n) esa lingua. As peculiaridades atinxen sobre todo, aínda que non exclusivamente, ó plano léxico e ó terminolóxico e tamén ó conceptual no que se refire á organización desa sociedade e ás súas normas e grao de desenvolvemento. En palabras de Pardons (1995: 287): “chaque pays développe ses propres institutions qui engendrent un vocabulaire qui lui est propre”.
3. A consideración da **tradición** de expresión xurídica desa lingua. No caso de linguas cunha evolución “normal” todas ou case todas as linguas do dereito modernas veñen ser a evolución da lingua nese ámbito de expresión e a adecuación ás novas realidade xurídicas do momento. No caso de linguas minorizadas, non sempre existe continuidade na tradición de expresión de contidos xurídicos ou, se cadra, os antecedentes fican tan afastados no tempo que escasamente serven para a nova realidade xurídica, como acontece co galego, con todo, topamos algunha mostra de aproveitamento en Boullón Agrelo e Tato Plaza (1990). Doutra banda, o amplo acervo xurídico medieval está escasamente estudado polos medievalistas, o que ó afastamento hai que unir tamén o descoñecemento da tradición.
4. O **estándar**. A influencia do estándar en tanto que soporte déixase ver en todos os planos da lingua e o seu grao de desenvolvemento condiciona o desenvolvemento das linguas de especialidade e, polo tanto, tamén o da lingua do dereito.
5. As **tendencias modernizadoras**. A partir do *Plain English Movement* (PEM) e dos movementos a prol da lexibilidade existe unha forte tendencia en todas as linguas á racionalización e á modernización da expresión xurídica, con vistas a facer que a lingua do dereito e as súas manifestacións sexan o máis accesibles posible para todas as persoas destinatarias.

Doutra banda, existen outros factores que inflúen na elaboración do modelo de lingua do dereito das linguas minorizadas cunha lingua teito, sobre todo na expresión xurídica, como é o galego. Entre estes salientamos:

² Sobre este punto pódese exemplificar con toda a literatura sobre o tema xerada en Canadá, sobre todo no referido ás provincias de common law e fala francesa cunha porcentaxe significativa de francófonos: New Brunswick e Quebec.

6. O **acervo terminolóxico dialectal** que, a falta dunha tradición de lingua xurídica, pode ser aproveitado para tirar as denominacións tradicionais de determinados conceptos e adaptalas a conceptos xurídicos da sociedade moderna³. Este criterio serve basicamente na elaboración do léxico.
7. A exploración **estilística da lingua**: En casos de linguas non normalizadas resulta importante como configurador de variedades especializadas o principio de aproveitar a riqueza da lingua en todos os planos⁴.

Non todas as fontes que enunciámos están presentes na elaboración das variedades especializadas do dereito de todas as linguas. A presenza ou maior influencia de cada unha vén determinada pola situación sociolingüística particular de cada lingua e pola escolla que realicen os conformadores desa variedade. Existen linguas xurídicas en que non se teñen en conta os movementos modernizadores como é o caso do portugués, outras en que é importante a modernización coma o castelán; noutros casos o determinante é a orientación elaboracionista como acontece co resto das linguas do Estado. Aquí só tentamos relacionar aquelas que atinxen ó galego, entendendo esta lista como unha relación aberta á inclusión de novos criterios.

3.2. Obxectivo da elaboración do galego xurídico

O obxectivo primeiro da elaboración é dotar ó galego dunha variedade válida para a expresión de todo tipo de contidos xurídicos, o que se fai imprescindible para acadar a normalización da lingua nese contexto. Este obxectivo reborda o de elaboración de terminoloxía xurídica ou mesmo o da consecución dun texto xurídico traducido ó galego, dado que estas son tarefas parciais na consecución do obxectivo de definir esta variedade lingüística integramente.

O obxectivo último é crear as ferramentas adecuadas para difundir o uso da lingua a un sector de actividade concreto, acometendo unha nova fase da elaboración do corpus da lingua posterior á modernización terminolóxica na teoría de Haugen. Precisamente, por se tratar dun chanzo máis avanzado reviste máis importancia na difusión da lingua.

3.3. Planos da elaboración

O galego xurídico é unha variedade especializada da lingua e entendemos, do mesmo xeito ca Spillner (1981: 101-102), que como tal é unha variedade que conta coa súa propia sintaxe, cunha morfoloxía peculiar,

³ Sobre esta cuestión pódese consultar, Santamarina (1985:115) ou García Cancela e Díaz Abraira (1991:43).

⁴ Un excelente exemplo témolo igualmente no artigo de Santamarina (1985:115 e ss.).

cunha formación de palabras distinta da lingua común e con diferencias fonostilísticas e prosódicas, así como grafoestilísticas e con peculiaridades retóricas e de procedementos de argumentación que van mesmo ata unha reestructuración diferente do texto.

No plano da especialización, a elaboración da variedade lingüística está condicionada non só polas características da propia lingua, senón tamén polas características da materia xurídica desa lingua que se manifestan no plano textual en tres niveis segundo Covacs (1982: 87): a terminoloxía, a formulación e a composición do texto.

Esta concepción integral do obxecto de estudo, unha variedade especializada, condiciona os planos de traballo para a elaboración do modelo de lingua; así, nesta perspectiva impónse atender a todos os planos de expresión desa especialización, o que contrasta coa concepción tradicional do fenómeno especializado, máis reduccionista. Nesta visión tradicional hai unha identificación case automática entre lingua de especialidade e terminoloxía (ou vocabulario especializado). Este reduccionismo explica a profusión na elaboración de léxicos xurídicos, descoidando máis a creación doutros produtos tamén imprescindibles que traten cuestións sintácticas, estilísticas, textuais, etc. da lingua do dereito.

Non enunciaremos neste traballo os planos e as subseccións nas que se fai sentir a especialización a efectos de elaboración dunha variedade especializada, simplemente aludiremos ó conxunto de trazos de todos os planos que a singularizan fronte á lingua común co sintagma “enunciación xurídica galega” que tratamos no apartado seguinte.

4. O estudo da enunciación xurídica no estudo de variedades especializadas

Neste punto achegámonos ó estudo das variedades especializadas a través do estudo da enunciación. A escolla da enunciación está determinada por comprender o tratamento de aspectos atinxentes a diferentes planos, así como dende diferentes perspectivas (sintáctica, informativa, semántica). Ademais, co estudo da enunciación demostramos que a variedade xurídica non se circunscribe exclusivamente ó plano terminolóxico. O estudo da enunciación esixe tomar como punto de partida o texto, por iso realizamos a caracterización da enunciación xurídica galega, a través do estudo dun corpus especializado que describimos máis adiante.

4.1. Concepto

Convén comezar este apartado indicando qué entendemos por enunciación. Seguindo a definición que nos ofrece Benveniste (1974: 80) “est cette mise en fonctionnement de la langue par un acte individuel du

discours” e un pouco máis adiante para distinguila do enunciado engade: “c’est l’acte même de produire un énoncé et non le texte de l’énoncé qui est notre objet [...] La relation du locuteur à la langue détermine les caractères linguistiques de l’énonciation”. Cada tipo de enunciación, determinada polos interlocutores e pola funcionalidade da mensaxe, caracterízase pola utilización duns determinados modos de expresión ou marcas lingüísticas, que contribúen á caracterización do discurso dese emisor ou dese tipo de textos.

En definitiva, entendemos por enunciación a posta en escena da lingua a través da introducción dun locutor e do seu interlocutor ou interlocutores e dun contexto determinado. O locutor toma unha serie de opcións con respecto ó seu interlocutor, con respecto á súa propia enunciación, ó seu enunciado, ó contexto, ós enunciados anteriores ou ós que estean por vir que, segundo Didier (1990: 73), son os índices e procedementos lingüísticos que o locutor utiliza para indicar o seu estado (identidade, posición no tempo e no espacio) e a súa situación. Así pois, a escolla do locutor deixa uns trazos no enunciado, trazos que o lingüista analiza para caracterizar unha variedade lingüística determinada e para construír a súa tipoloxía de discursos.

4.2. *Marcas da enunciación*

A posición do locutor con respecto ó enunciado e a todos os elementos da comunicación exprésase textualmente a través dunhas marcas lingüísticas, que en palabras de Lozano *et alii* (1982: 93) son:

- *Indicadores de persoa, espacio e tempo*
- *As modalidades da enunciación que definen a actitude de certeza, dúbida, posibilidade, mandato ó interlocutor.*
- *Os indicadores de actitude, que están asociados á actitude do locutor cara ó que di.*

Todas estas marcas constitúen o que Benveniste denominou o “aparello formal da enunciación”, que está composto principalmente por un sistema de índices persoais, que se analiza con referencia ó locutor e ós seus interlocutores; dun sistema de tempo, que se organiza con respecto ó presente do discurso e con termos que designan un obxecto, unha situación ou un ser presente no contexto de enunciación.

O labor de identificar variedades e subvariedades dentro do sistema lingüístico consiste en relacionar unhas determinadas marcas lingüísticas de enunciación observadas nos textos desas variedades con determinados emisores e contextos. Analizamos a continuación os parámetros empregados na caracterización da variedade xurídica doutras linguas.

4.3. Os estudos de enunciación xurídica

Existen algúns estudos sobre a enunciación da lingua do dereito, realizados para linguas coma o inglés, o francés ou o castelán. O galego comparte co francés e o castelán a pertenza ó sistema xurídico civilista e no caso do castelán tamén grande parte do ordenamento xurídico. Por isto cremos que podemos tomar como base estes trazos enunciados para caracterizar a variedade galega.

No caso do francés contamos, entre outras, con dúas achegas, a de Sourioux e Lérat (1975: 44 e ss.) e a Didier (1990: 83 e ss.)⁵, que utilizan as mesmas marcas para caracterizar a enunciación xurídica francesa, mais dende dúas perspectivas algo diferentes (descritiva e comparativa respectivamente). As marcas que propoñen son: marcas persoais, marcas negativas, marcas demostrativas, marcas modais e performativos. Estas serven para a caracterización da enunciación xurídica inglesa (Didier) e para caracterizar as variedades da lingua (Sourioux e Lérat), e nós utilizamos estas mesmas marcas para a caracterización do discurso xurídico galego. A xeito de resumo, incluímolos no seguinte cadro:

A ENUNCIACIÓN XURÍDICA FRANCESA SEGUNDO SOURIOUX E LÉRAT (1975) E DIDIER (1990)

a) MARCAS
a.1) marcas persoais: <ul style="list-style-type: none">• Construcións pasivas inacabadas• Construcións pronominais de sentido pasivo• Transformacións impersoais• Inversión do suxeito (Didier, 1990)• Particularidades do estilo didáctico: <i>nós</i> inclusivo, <i>nós</i> do autor, construcións impersoais
a.2) marcas negativas e restrictivas
a.3) marcas demostrativas: localización espacial (<i>a presente, a devandita...</i>)
a.4) marcas modais: <ul style="list-style-type: none">• o obrigado• o prohibido• o permitido• o facultativo
b) MOTS-ACTE <ul style="list-style-type: none">• performativo estricto• constativo oficial• decisións executivas

Elaboración propia a partir de Sourioux e Lérat (1975) e Didier (1990).

⁵ Visión que emprega tamén Gémar (1990:724-726). Ademais, este autor cita algún outros traballos sobre o tema referidos ó inglés e ó francés na nota 13 (p.724).

No caso do castelán son escasos e parciais os estudos sobre enunciación xurídica. Podemos citar tres traballos presentados nas xornadas “Lenguaje y Administración” do INAP (abril de 1986) un de Gonzalo Abril: sobre unha lectura semiótica de dous anuncios administrativos, outro sobre “La construcción del administrado como destinatario de los textos administrativos” de Cristina Peña-Marín, ou un terceiro sobre a produción de verdade e segredo na Administración. Ademais, existe tamén algún traballo recente sobre a impersonalidade dos textos administrativos (Ruíz de Zarobe, 1998). Pero non existe, que saibamos, ningún estudio integral sobre a enunciación do castelán xurídico, nin sobre a tipoloxía do discurso xurídico castelán.

Así pois, partindo dos estudos da enunciación xurídica destas linguas e utilizando as marcas establecidas, especificaremos cales son os modos de expresión utilizados para expresar esas marcas xurídicas na nosa lingua.

5. O modelo resultante da elaboración: a enunciación xurídica galega

Neste punto tratamos os trazos que conforman a variedade xurídica galega e que a fan singular fronte á lingua común. O obxectivo é describir o modelo de lingua creada para a expresión de calquera contido xurídico a través do estudo das súas características sintácticas e semánticas, é dicir, das súas marcas de enunciación. Engadimos tamén unha caracterización segundo a funcionalidade do texto.

Para iso partimos dun corpus documental constituído por textos xerados no Parlamento de Galicia a partir dos anos 90. Este corpus está tirado do *Boletín Oficial do Parlamento de Galicia* e ten un volume total de 56.959 palabras. Os textos pertencen a dous subtipos da lingua do dereito: a lingua das leis, é dicir, normativa e a lingua administrativa. A mostra documental tamén é variada en canto á tipoloxía documental, pois nel están recollidos documentos administrativos e lexislativos específicos do eido parlamentario (preguntas, interpelacións etc.), así como do eido xurídico en xeral (acordos, convenios, decretos, dictames, resolucións, etc.). Existe tamén polifonía en canto que existen varios emisores que fan parte de distintos colectivos profesionais e que teñen diferentes funcións.

5.1. Marcas da enunciación xurídica galega

A seguir analizamos nos diferentes puntos as marcas de enunciación que fomos atopando no corpus, co fin de caracterizar a enunciación da lingua do dereito galega, así como as subvariedades funcionais do noso corpus.

5.1.1. *As marcas persoais*

O estudo das marcas de persoa realizámolo dende diferentes perspectivas e con diferentes indicadores. Inicialmente, analizamos a incidencia das construcións impersoais no total dos textos en comparación co total das construcións persoais e rexistramos o tipo de construción impersoal máis frecuente. Ademais, prestámoslles atención ós recursos que contribúen tanto á impersonalización do discurso coma ó ocultamento do axente, como poden ser a pasivización e a substantivación. A seguir, analizamos a expresión persoal ou impersoal en referencia cos actantes da comunicación, é dicir, rexistramos as marcas do enunciador (pronomes e formas verbais persoais), así como as do destinatario (nomeamento da persoa ou órgano destinatario, emprego de pronomes persoais, de formas verbais persoais e de formas de tratamento).

Analizamos todos estes factores con relación á clasificación do corpus segundo o tipo de texto funcional: lexislativo (ou normativo) e administrativo.

5.1.1.1. *A impersonalización do discurso*

Na literatura sobre as linguas administrativa e xurídica de diversos idiomas é frecuente atopar referencias dunha forte tendencia á ocultación do axente na enunciación de textos especializados. Esta realízase tanto coa utilización de pasivas (onde o suxeito está posposto ó verbo ou ben non se explicita) como coa utilización de expresións impersoais. Esta impersonalidade vese favorecida unhas veces pola esixencia de obxectividade das relacións que se establecen no seo da Administración e da Xustiza e outras polo feito de non coincidir o enunciador co redactor do texto, pois pode tratarse dun emisor colectivo como representante dunha determinada unidade administrativa. Noutros casos está totalmente inxustificada, polo que o movemento modernizador propón racionalizar a utilización do recurso á impersonalización.

Estes niveis de impersonalidade, así como os de pasividade, nos textos xurídicos e administrativos son cualificados moitas veces de abusivos nos manuais de estilo da lingua administrativa e xurídica de diversas linguas. Como exemplos podemos citar, entre outros, para o francés, a Catherine (1979: 105) ou a Fernbach (1990: 43) no Quebec, para o inglés a Rylance (1994: cap I), para o castelán MAP (1993: 145), MAP (1995: 180 e 187), para o catalán Comité (1993: 23, nota 11) ou para o galego García Cancela e Díaz Abraira (1991: 117). Considéranse usos abusivos, dado que moitos son superfluos, pois o único que pretenden e desdebuxar a responsabilidade do enunciador e o que conseguen é escurecer a mensaxe. Este abuso das secuencias impersoais atenta contra a lexibilidade do texto e, en concreto,

contra o principio de interese humano postulado polo movemento da lexibilidade.

A) Expresións impersoais

No que respecta ó noso corpus, calculamos para cada texto un índice de impersonalidade. O procedemento para achar este índice é o resultado de dividirmos o número de construcións impersoais computadas no texto polo número de verbos presentes, co que obtemos unha porcentaxe de construcións impersoais sobre o conxunto de construcións do texto. Os valores máximo e mínimo de impersonalización nos nosos textos son, respectivamente, 0 e 75%; sendo 19% o valor intermedio, que tomamos como valor de referencia.

De analizarmos a incidencia tendo en conta a variable tipo de documento, vemos que non existen grandes diferencias entre os textos lexislativos e os textos administrativos, cuns resultados medios totais lixeiramente inferiores ou iguais á media.

RELACIÓN MEDIA DE IMPERSONALIDADE E TIPO DE TEXTO

índice de impersonalidade- valor medio	textos lexislativos e normativos	textos administrativos
19%	18%	19%

A1) A pasiva e a pasiva impersoal con SE

Outra das características da lingua xurídica e da administrativa fronte á lingua común é a presenza de elevadas taxas de pasividade. Este é un feito constatado en boa parte do estudos das linguas de especialidade (Catherine 1979: 105; MAP, 1993: 151; Comité 1993: 25, nota 24) mesmo en linguas non filopasivas, como pode ser o galego (García Cancela e Díaz Abreira 1991: 102, etc.). O uso abusivo da pasividade debe ser igualmente rexeitado a prol da maior claridade do texto.

Esta profusión da voz pasiva pódese xustificar por propiciar construcións nas que a presentación do axente é opcional, tal e como establece na súa tese de doutoramento o profesor Cidrás (1990: 221) cando fala do significado da voz pasiva, pois esta construción impersonaliza o discurso na medida en que a expresión do suxeito dislocado en posición secundaria é opcional. Esta opcionalidade de expresión do suxeito semántico desaparece en beneficio da impersonalidade cando a construción empregada para expresar esa pasividade é, precisamente, unha construción impersoal. Estamos a nos referir ás construcións impersoais con SE, que tratamos máis adiante.

Verbo dos datos que nos proporciona Cidrás (1990: 279) con respecto a distintas variedades do galego, confirmamos que a voz pasiva é característica do “galego técnico” (3,3 / 100 verbos) fronte a outras variedades, como o “galego literario” (0,4 / 100 verbos) ou o “galego popular-coloquial” (0,05 / 100 verbos). E aínda máis, dentro do “galego técnico” adquire especial relevancia no uso da pasiva o “galego xurídico-administrativo”, que ten o índice máis alto (6,9/100) do total do corpus de todas as variedades⁶, o cal fai da pasividade un trazo caracterizador do galego xurídico e administrativo.

Os índices de utilización de construcións pasivas no noso corpus son igualmente elevados, rexistrando textos onde a pasiva é inexistente, pero tamén textos que presentan un 50% das súas construcións de voz pasiva. O valor medio é do 18% de construcións pasivas. Se clasificamos os nosos resultados segundo o tipo de texto, obtemos:

RELACIÓN MEDIA DE PASIVIDADE E TIPO DE TEXTO

Índice de pasividade-valor medio	Textos lexislativos e normativos	textos administrativos
18%	16,21%	18,19%

Non existen grandes diferencias no índice de pasividade entre os textos administrativos e os lexislativos, que presentan valores moi próximos á media.

Afondando na pasividade, existen diferentes recursos para a expresión da pasiva dos que o máis utilizado na lingua xurídica galega é a construción impersoal con SE. Constatamos esta preferencia tanto en Cidrás (1991: 286), coma no corpus, onde o índice medio de utilización de impersoal con SE, verbo do total de pasivas é do 90% e verbo do total das construcións verbais é do 16,42%.

Ofrecemos a seguir os datos do noso corpus clasificados segundo o enunciador do texto:

RELACIÓN MEDIA DE IMPERSOAIS CON SE E TIPO DE TEXTO

Índice de pasivas impersoais-valor medio	textos lexislativos e normativos	textos administrativos
16,42%	11,48%	16,97%

A diferenza entre os textos administrativos e lexislativos é nesta ocasión significativa e a efectos de perfectividade favorable ós textos lexislativos.

⁶ Nese estudio os textos xurídico-administrativos supón 1/8 do total do corpus e achega o 45% das construcións pasivas do total do corpus.

En definitiva, a utilización da voz pasiva é característica da enunciación xurídica galega fronte á enunciación doutros tipos de texto. Dentro da variedade xurídica, podemos afirmar que non existen diferencias de uso entre os textos lexislativos e os administrativos en canto á pasividade. De entre os recursos de expresión da pasividade, a construción impersoal con SE é en moitos dos emisores o único recurso empregado e noutros é o maioritario, sendo máis habitual nos textos administrativos ca nos lexislativos.

A2) A substantivación

A substantivación, ou mellor a excesiva substantivación, é un trazo caracterizador da lingua xurídica e administrativa, segundo cabe colixir da consulta de diferentes obras especializadas, entre outras: Calvo Ramos (1980) García Cancela e Díaz Abraira (1991: 89 e 117) Comité (1993, 25: nota 27), etc.

A utilización de formas substantivadas, no canto da correspondente forma verbal, réstalle personalización ó discurso, dado que coa utilización das formas verbais é obrigada a utilización da marca de persoa e non así no caso do substantivo, que non esixe suxeito.

No noso corpus computamos para cada texto cántas das formas substantivas presentes son susceptibles de ser substituídas por formas verbais. Para achar o índice de substantivación dividimos o número de substantivacións entre o número de verbos + o número de substantivacións, para así obter unha porcentaxe de substantivación de cada texto⁷. O valor mínimo de substantivación é 0, é dicir, o daqueles textos que non presentan ningunha forma substantivada, namentres que o valor máximo é do 60% de substantivación. A media de todos os textos é de 26,42%.

Analizado o corpus segundo o tipo de texto de que se trata os resultados son os que se sinalan no cadro seguinte:

RELACION MEDIA DE SUBSTANTIVACIÓN E TIPO DE TEXTO

Índice de substantivación-valor medio	Textos lexislativos e normativos	Textos administrativos
26,42%	16,92%	27,50%

No que se refire ós índices de substantivación, as diferencias entre os tipos de texto son máis significativas ca nas medias dos parámetros anteriores, axustándose á media no caso dos textos administrativos.

⁷ Aínda que somos conscientes de que un texto cun 100% de formas substantivadas non é posible, marcamos o total de formas verbais e substantivadas como referencia para achar o índice de substantivación.

5.1.1.2. *As marcas persoais dos actantes*

Neste punto analizamos as marcas de personalización ou de impersonalización referidas ós actantes do discurso, é dicir, ó enunciador e ó destinatario, ou emisor e receptor do texto. Para iso, marcamos no caso do enunciador a presenza de alusións persoais ó propio enunciador e a forma en que esta se expresa, así como a súa ausencia; en definitiva, cómo o enunciador se nos amosa a través dos textos. No caso do destinatario, alén das referencias persoais, topamos tamén pegadas súas no tratamento persoal que recibe por parte do enunciador.

A) O enunciador

Consideramos que o enunciador é a instancia responsable do acto de enunciación. No caso da lingua xurídica e da Administración o enunciador non sempre coincide co redactor do texto dada a dinámica do traballo administrativo. Nese sentido, conviría distinguir entre enunciador e redactor, aínda que nós utilizamos a primeira por ser máis xenérica. Entendemos por tal a persoa, órgano, institución ou sección que asume a responsabilidade do escrito e que figura e funciona como emisor nun proceso de comunicación, neste caso dun texto xurídico.

Seguindo o traballo de Ruíz de Zarobe (1998) presentamos as marcas do enunciador no corpus, para o que analizamos a identificación do enunciador, a súa presentación e a implicación no texto.

A **identificación** realízase:

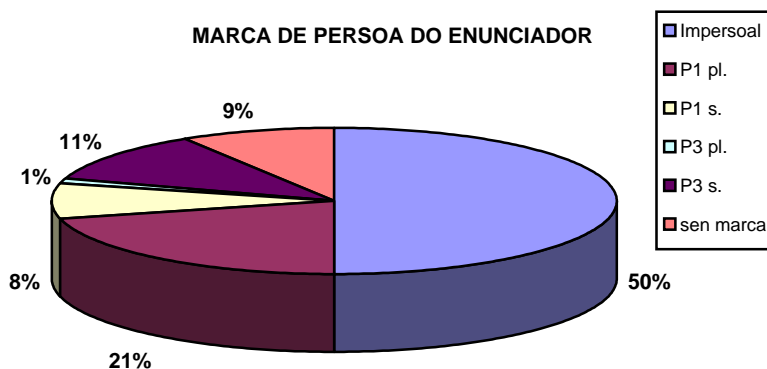
1. Coa sinatura, tanto no caso do presidente do Parlamento, coma dos deputados, etc. Os textos que non teñen sinatura, son os de carácter normativo, onde o ton impersoal do texto fai innecesaria calquera sinatura.
2. Noutros casos a identificación faise a través da indicación da instancia que figura como emisora do texto no comezo do documento e illadamente. Esta é práctica frecuente da Presidencia do Parlamento, que, independentemente de que vaia ou non asinado o documento, indica no comezo, sobre todo en textos de enunciación impersoal, o termo “Presidencia” ou ben “Resolución da Presidencia”. Nestes casos, os textos utilizan fórmulas verbais de carácter impersoal, o que fai que sexa necesaria a marca do enunciador no comezo. Nos textos onde existen marcas verbais do enunciador (como o emprego de P1), non se adoita indicar inicialmente o emisor.
3. Coa indicación ó principio do texto, pero dentro del, non illadamente da instancia emisora. É un recurso utilizado polo

resto dos emisores que se identifican: deputados, portavoces, comisións, ponencias, etc.

A **presentación** do emisor faise, do mesmo xeito que nos indica Ruíz de Zarobe (1998: 150), por diversos medios, segundo o grao maior ou menor de **implicación** do enunciador. As marcas utilizadas normalmente son:

1. Formas verbais en primeira persoa do singular (P1 s.)
2. Formas verbais en primeira persoa do plural (P1 pl.)
3. Formas verbais en terceira persoa do singular (P3 s.)
4. Formas verbais en terceira persoa do plural (P3 pl.)
5. Formas verbais impersonais e pasivas

A expresión de persoa nos enunciadores do noso corpus pódese ver no seguinte gráfico.

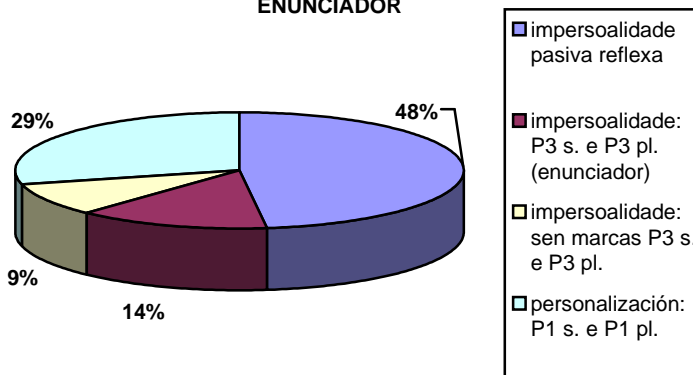
Estas formas verbais que serven de presentación do enunciador, en tanto que suxeito concordante con elas, tamén poden estar combinadas con outros recursos con marcas persoais, como poden ser a utilización de determinantes con marca de persoa, é dicir, posesivos ou demostrativos. De feito, rexistramos nalgúns textos diferentes graos de implicación do emisor segundo se trate dunha forma verbal ou dun determinante, inclinándose pola marca de persoa no caso do determinante, sobre todo se é posesivo e está referido a algunha realidade que nos identifica como colectividade que veremos máis adiante.

As formas verbais que se empregan para marcar o enunciador dun texto, é dicir, as que marcan personalidade, son as primeiras persoas de singular e plural. As terceiras persoas marcan un grao de impersonalización, sobre todo cando se utilizan referidas ó propio enunciador, como medio de afastamento da realidade. Existen tamén textos nos que non existen marcas do enunciador.

Para medir o grao de **implicación** establecemos como criterios que a implicación do enunciador no texto é maior no caso da utilización das primeiras persoas ca nas terceiras, tamén maior se se utiliza unha forma de singular ca unha forma de plural (aínda que por veces o plural agacha outros significados, como expresión de modestia ou da totalidade do equipo que xera ese documento). Ademais, no caso de optar por unha expresión pasiva é diferente, a efectos da expresión de persoa, utilizar unha impersonal pasiva que utilizar unha pasiva con participio, onde cabe a posibilidade de expresar o axente. No caso de utilizar unha expresión impersonal, non é o mesmo utilizar unha 3ª persoa aplicada ó enunciador ca unha forma impersonal (infinitivo ou impersonal con SE, por exemplo). En definitiva, existe unha escala de implicación do enunciador que se corresponde de maior a menor coa escala establecida cando falabamos das marcas de presentación.

A efectos prácticos establecemos tres graos de implicación segundo a expresión fose persoal ou impersonal e dentro desta última distinguimos entre os que utilizan como recurso a P3 s. ou pl. e os que utilizan unha construción impersonal ou simplemente non marcan o suxeito. Destes dous recursos para a expresión da impersonalidade, o máis habitual é o segundo, é dicir, o que agacha aínda máis a presenza dun enunciador e a súa responsabilidade sobre o enunciado, que supón os 2/3 da expresión impersonal (77,04%).

PERSONALIZACIÓN E IMPERSONALIZACIÓN DO ENUNCIADOR

Incluimos a seguir a análise das marcas do enunciador no corpus con base na distinción dos textos segundo función:

AS MARCAS PERSOAIS DO ENUNCIADOR SEGUNDO O TIPO DE TEXTO

	textos lexislativos e normativos	textos administrativos
Formas verbais P1 s.	0%	9,09%
Formas verbais P1 pl.	30%	18,18%
Formas verbais P3 pl.	0%	1,13%
Formas verbais P3 s.	20%	6,81%
Formas impersoais e pasivas ou inexistencia de referencia ó enunciador	50%	64,77%
Total de marcas de personalización	30%	27,27%

No que se refire ó tipo de texto, en ambos os casos é patente a preferencia da lingua xurídica e administrativa polas construcións impersoais, que se expresan maioritariamente a través de construcións impersoais con SE. As diferencias máis significativas entre os dous tipos de texto estriban na inexistencia de determinados recursos para o enunciador dos textos lexislativos, como son o uso da P1 s. ou da P3 pl. Pola súa banda, os textos administrativos presentan unha maior variedade de marcas persoais e os índices de impersonalización son máis frecuentes.

En comparación coa anterior, nunha tipoloxía establecida segundo o tipo de emisor baseada no estudio do noso corpus, perfilanse máis as diferencias nas marcas persoais do enunciador. Detéctase o uso masivo de formas persoais ou ben enunciados sen marca de enunciador, aínda que tamén se utilizan outras persoas, o que caracteriza determinados enunciadores.

Así a **P1 s.** é utilizada por parte de enunciadores como o presidente do Goberno, o conselleiro da Presidencia ou, en menor medida, o presidente do Parlamento. Este uso da P1 s. explícase polo carácter personalista destas comunicacións: resolucións, nomeamentos do presidente do Goberno, ben porque o texto teña un destinatario identificado único e coñecido o que personaliza a comunicación (como é o caso das comunicacións entre o conselleiro da Presidencia nas respostas a preguntas ou na solicitude de comparecencia para o presidente do Goberno) ou ben porque a persoa estea implicada no procedemento. Tamén se utiliza P1 s. no caso da cidadanía, aínda que cunha porcentaxe máis reducida cá P3 s. A vacilación entre P1 e P3 pódese explicar por ser a P1 s. un uso innovador recomendado polo actual movemento modernizador, como se pode ver entre outros en García Cancela e Díaz

Abraira (1991: 122), MAP (1990: 150) ou MAP (1995: 187) fronte á P3 s., que impersonaliza máis o discurso.

A **P1 pl.** é utilizada principalmente por órganos colexiados ou colectivos, como a Ponencia, os grupos parlamentarios ou cada deputado en nome do seu grupo, o lexislador ou o Valedor do Pobo e, en menor medida, pola Mesa do Parlamento e pola Comisión.

As **P3 s. e pl.** considéranse formas que expresan impersonalidade, pois son as utilizadas polo propio enunciador para se referir a si mesmo. No caso dalgúns enunciadores combínanse con outras formas impersoais máis marcadas (lexislador, Presidencia do Parlamento, Mesa do Parlamento, Comisión) e noutros casos é a única forma impersoal utilizada (coma no caso dunha agrupación de deputados, non como grupo parlamentario, ou dos portavoces dos grupos, a cidadanía ou a Xunta Electoral). O seu significado é o de distanciamento da acción, é dicir, dunha “impersonalización suave”, dado que o grao de implicación do enunciador é superior ó rexistrado en construcións plenamente impersoais.

Outros enunciadores optan sistematicamente pola **impersonalización** como marca de expresión, como acontece coa Consellería de Agricultura, a Administración parlamentaria interna, ou ben en combinación con outros recursos. Con todo, a impersonalización do emisor é a marca máis frecuente na lingua do dereito. As estatísticas do noso corpus correspóndense amplamente coas perspectivas debuxadas polos manuais de estilo, de xeito que a incidencia de aparición destas marcas de designación de emisor nos textos nos que é posible que aparezan é só do 25,33%, é dicir, a impersonalización do emisor é unha nota dominante tamén no noso corpus.

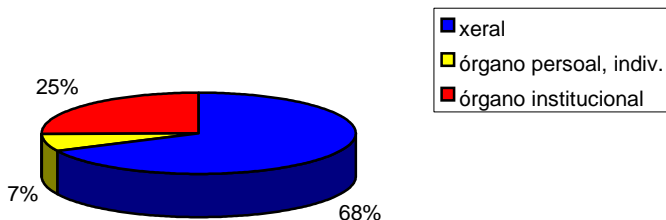
B) O destinatario

Paralelamente á definición que demos de enunciador, diremos que o destinatario é a instancia receptora no acto de enunciación ou a instancia á quen vai dirixida a mensaxe do enunciado. No caso da lingua xurídica o destinatario non é necesariamente unha única persoa senón que pode ser un órgano persoal ou institucional. Ademais, cómpre distinguir entre textos dirixidos a un destinatario especializado ou non especializado. Outra peculiaridade propia da lingua do dereito é a existencia dunha cantidade significativa de textos especializados que teñen destinatario universal, é dicir, que teñen como persoas destinatarias a totalidade da comunidade na que rexen.

O tipo de textos que compoñen o noso corpus, textos xurídicos publicados nun boletín oficial, adoitan ter un destinatario xeral dado que son obxecto de publicación, tal e como se indica no texto de moitos deles coa fórmula “para xeral coñecemento”. Noutras existe un destinatario

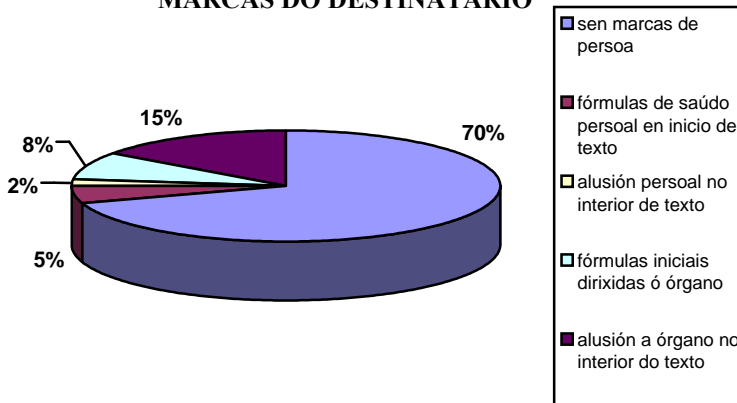
máis específico que pode ser o destinatario final do texto (resposta a preguntas) ou ben a instancia encargada de tramitar ese documento, aínda que o máis frecuente é que non existan referencias ó destinatario. As proporcións rexistradas son as seguintes:

TIPO DE DESTINATARIO

As marcas do destinatario no texto exprésanse con diferentes recursos:

MARCAS DO DESTINATARIO

As marcas para cada destinatario son diversas. Os textos de destinatario xeral non presentan marcas de persoa.

No caso dos textos que teñen un destinatario persoal caben dúas posibilidades de marca de persoa:

1. Utilizar formas de salutación no inicio do texto con tratamentos do tipo *Excmo. Sr. Presidente do Parlamento*, que é a máis frecuente;
2. Facer referencia ó destinatario no interior do texto, quer con fórmulas protocolarias como *a V.E.*, quer co nomeamento do cargo *“remitelle ó presidente da ...”*.

No caso dos textos que presentan como destinatario un órgano, existen igualmente varias posibilidades:

1. Facer referencia en posición inicial do texto ó órgano ó que vai dirixido o texto. Neste caso non sempre se trata do destinatario xeral, senón que pode ser a instancia encargada de tramitar ese documento; son fórmulas do tipo *“Á mesa do Parlamento”*.
2. Unha variante da anterior é utilizar a fórmula inicial citada no punto anterior e mais unha referencia ó órgano ó que vai dirixido no interior do propio texto, con referencias do tipo, *“presenta ante esa mesa a seguinte pregunta”*.
3. A terceira é que non exista ningunha marca de persoa para o destinatario orgánico.

A seguir analizamos a presenza do destinatario nos nosos textos segundo as dúas clasificacións propostas. Os datos resultantes son:

AS MARCAS PERSOAIS DO DESTINATARIO SEGUNDO O TIPO DE TEXTO

	textos legislativos e normativos	textos administrativos
Sen marcas	70%	65,12%
Fórmula inicial institución	30%	8,14%
Fórmula interior institución	0	4,65%
Fórmula inicial + fórmula interior de institución	0	13,95%
Fórmula inicial persoa con tratamento	0	5,81%
Fórmula interior persoa con tratamento	0	1,16%
Fórmula interior persoa sen tratamento	0	1,16%

Estes datos están ordenados de menor maior implicación do destinatario no acto de comunicación, por entendermos que existe máis implicación nos textos nos que se fai referencia a persoas ca naqueles referidos a instancias institucionais (aínda que dirixirse ó órgano vén moitas veces esixido polo *Regulamento do Parlamento de Galicia*, por ex. en

preguntas, interpelacións, etc.), tamén consideramos que existe máis implicación cando o destinatario é citado no interior do texto ca á parte ou no inicio e, igualmente, existen diferentes graos de implicación entre usos protocolarios con forma de tratamento e os menos protocolarios sen esa forma de tratamento.

Ademais, vese como o ton impersoal característico da lingua do dereito atinxe tamén ó destinatario, pois alén dos textos de carácter xeral, existen tamén textos de destinatario determinado que non aparece citado no interior do texto. Xa na clasificación segundo o tipo de texto non existe ningunha referencia persoal ó destinatario nos textos de carácter normativo, fronte ós textos administrativos, onde si existen algunhas, aínda que non moi frecuentes. Doutra banda, no caso da existencia de marcas nos textos administrativos existen comportamentos diferentes segundo se trate de nomear institucións ou persoas. No primeiro caso, a porcentaxe máis alta correspóndese coa opción que indica máis implicación, é dicir, a dobre marcación no inicio e mais no interior do texto. Cando se fai referencia a persoas utilízase maioritariamente a solución menos implicadora, é dicir a de citar en inicio de texto con fórmulas de tipo protocolario.

5.1.2. *As marcas negativas ou restrictivas*

A presenza nos textos xurídicos de marcas negativas ou restrictivas é unha das marcas da enunciación xurídica, produto, en opinión dos estudiosos, dun diálogo implícito ou explícito que se establece neste contexto.

Referímonos a construcións negativas ou que indican unha restricción (é dicir unha negación parcial), normalmente en posición inicial, e que funcionan como resposta a unha pregunta anterior expresada ou non explicitamente. Para ilustrar este punto incluímos algúns exemplos do corpus de estudio:

Exemplo 1: marcas negativas

“3.- Non invalidarán o voto aquelas marcas ou observacións que non impidan a clara intención do votante na formulación do seu voto.”
(1.1.3)⁸. A pregunta implícita pode ser: ¿Cando se invalidará o voto?

Exemplo 2: marca restrictiva

“Artigo 22. Revogación e vacantes.

1.- Só poderán ser revogados os membros da Xunta Electoral por decisión dos que os elixisen, mediante asemblea convocada para ese fin a instancia de un tercio como mínimo dos electores e por acordo” (8.2). A

⁸ Notación empregada para a identificación dos textos do noso corpus.

pregunta implícita pode ser: ¿Cal é o procedemento de revogación?
Ou ¿Que membros poden ser revogados e como?

A incidencia deste tipo de construcións nos nosos textos non é moi elevada, aínda que bastante significativa e caracterizadora segundo o tipo de texto no que se rexistra.

MARCAS RESTRICTIVAS E NEGATIVAS SEGUNDO O TIPO DE TEXTO

	textos lexislativos e normativos	textos administrativos
Porcentaxe de textos con marcas negativas ou restrictivas	40%	15,11%

Así pois, vemos que esta marca caracteriza o discurso lexislativo fronte ó administrativo.

5.1.3. *As marcas demostrativas*

A definición de Sourieux et Lérat (1975: 48) a propósito das marcas demostrativas é: “Il s’agit des termes qui déterminent une *hic et nunc* de l’énonciation”. Son termos que expresan as condicións de lugar e tempo do texto do obxecto con respecto ó momento da enunciación expresado polo enunciador e que nalgúns casos van máis aló da función demostrativa, como veremos.

No galego consideramos como tales principalmente os demostrativos e mais os posesivos, na medida en que se indica a posición do enunciador ou da persoa que se trate con respecto a un obxecto. A marca de posición no tempo e no espazo de demostrativos e posesivos estriba na súa clasificación en persoas, de xeito que marcan a posición de maior ou menor proximidade do obxecto con respecto ó enunciador.

A presenza de todas estas marcas demostrativas no corpus é reducida existindo diferencias segundo o tipo de texto de que se trate como podemos ver no cadro seguinte:

MARCAS DEMOSTRATIVAS SEGUNDO O TIPO DE TEXTO

	textos lexislativos e normativos	textos administrativos
Porcentaxe de textos con marcas demostrativas	70%	40,69%

Os demostrativos aparecen nun 46,93% dos textos do noso corpus e a escolla do paradigma completo (con 3 persoas) é a opción mino-

ritaria rexistrada no 23,91% dos textos. Existen tamén textos nos que o sistema de marcas está reducido a dúas persoas, sendo a opción maioritaria *este/ese*. No caso de utilizar só unha, a solución maioritaria é *este*.

Con respecto ás formas do posesivo, a súa aparición é máis infrecuente cá dos demostrativos. As formas documentadas no corpus son as de P3 s. e pl. e P1 pl., aínda que tamén existe algunha forma da P1 s. As formas maioritarias son as da P3 s. e pl., cunha porcentaxe do 95,46% do total de posesivos documentados.

Como caso peculiar, tal e como anunciamos máis arriba, salientamos que en moitos casos a utilización da P1 do posesivo funciona como marca de identificación do enunciador. Este emprego é moi frecuente como determinante de substantivos que designan realidades que nos identifican como comunidade; é o caso de: *a nosa nación histórica* (2.2a), *o noso regulamento* (3.3.2), *o noso país*, *a nosa rede ferroviaria*, *os nosos camiños de ferro* (3.4), *o noso país* (3.6.1.1b), *o noso idioma* (3.6.2.1), *os nosos intereses*, *o noso dereito* (3.7), *a nosa comunidade autónoma* (4.1.1), *a nosa terra*, *o noso ferrocarril*, *a nosa nación* (4.2a e 4.3.1b), *a nosa comunidade* (5.3.1), etc.

Existen outros elementos da lingua que funcionan como marcas demostrativas na enunciación xurídica. En concreto referímonos a termos como *antedito/-a (s)*, *citado/-a (s)*, *devandito/-a (s)*, *dito/-a (s)*, *presente (s)*..., que do mesmo xeito que os posesivos e os demostrativos relacionan o obxecto co enunciador ou ben sitúano con respecto a outro elemento do enunciado. A incidencia deste tipo de termos no noso corpus é do 35,71%, o que as fai representativas do discurso xurídico fronte a outras variedades da lingua. Doutra banda, estes termos foron desbotados ou, cando menos, proponse reducir o seu uso nos movementos modernizadores do inglés e do francés, segundo se pode ver en Didier (1990: 85).

5.1.4. *As marcas modais*

As marcas modais son os recursos empregados polo enunciador para transmitir unha categoría modal. Este contido non está, no caso da lingua do dereito, vinculado a un determinado modo verbal, polo que se consideran tamén construcións sintácticas, onde tamén hai que ter en conta a carga semántica do verbo escollido. A clasificación tradicional dos modos de expresión son: a obriga, a prohibición, a permisión e o facultativo.

Existen diferentes construcións para expresar os valores citados. De feito, no noso corpus documentamos:

obriga	prohibición	permisión	facultade
-DEBER + infinitivo -HABER (DE) + infinitivo -HABER QUE + infinitivo -TER QUE + infinitivo -Futuro “obrigativo” -OBRIGAR/ OBRIGA -ESTAR SUXEITO (A)/ SUXEICIÓN -COMPROMETER/ COMPROMISO	-ESTAR PROHIBIDO (A) -NON PODER -NON PERMITIR	-ESTAR PERMITIDO (A) -PODER -TER DEREITO -ESTAR AUTORIZADO (A) -HABILITAR/ ESTAR HABILITADO (A)	-PODER -CONDICIONAIS -construcións co substantivo -CASO (en caso de)

Ademais, analizamos a presenza deses valores nos textos do corpus clasificados segundo o tipo de texto e emisor.

TIPOS DE MARCAS MODAIS REXISTRADAS SEGUNDO O TIPO DE TEXTO

	textos legislativos e normativos	textos administrativos
marcas de obriga	41,6%	58,4%
marcas de prohibición	75%	25%
marcas de permisión	55,5%	45,5%
marcas de facultade	50%	50%

As diferenzas entre textos legislativos e administrativos en canto á utilización do total das construcións para as marcas modais non son moitas. Delas só cabe salientar que, de acordo co carácter dos textos legislativos, este subconxunto presenta máis construcións para a expresión da prohibición.

No que respecta ás marcas modais, é significativo o elevado número de construcións que se documentan en dous colectivos administrativos, alén do legislador que se xustifica polo propio carácter normativo deste tipo de textos, trátase de Presidencia e cidadanía. A profusión de diferentes construcións de obriga exprésase a través de varias perífrases de obriga diferentes asemade que con construcións como: o verbo “obrigar” en construción pronominal, *estar suxeito/a*, ou *comprometerse* ou *estar comprometido*, que expresan non só a idea de obriga senón tamén a de compromiso. Verbo das marcas de prohibición, faise aínda máis evidente a diferenza que existe entre textos xerados polo legislador como

enunciador e os textos de enunciadores pertencentes ó ámbito administrativo. Pola súa banda, as marcas de permisión son máis elevadas en colectivos que xeran textos de carácter normativo como o propio lexislador ou a Presidencia do Parlamento, de entre os enunciadores administrativos. Por último, con respecto ás marcas de facultade, diremos que se documentan escasamente nos textos de carácter administrativo, aínda que con toda a variedade que se documenta no resto do corpus.

5.1.5. *Os performativos*

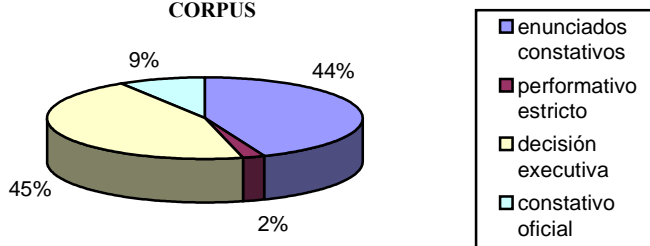
O estudio da performatividade dos enunciados está vinculado ó estudio da enunciación e da pragmática do discurso e iniciouse no marco da Filosofía da lingua con Austin (1962). Foi continuado por outros filósofos, como Searle e adaptado á Lingüística por Benveniste. No caso da lingua do dereito teñen moita aplicación estes estudos no marco da semántica xurídica, como podemos ver en Raucent (1978).

Para os nosos efectos, diremos que tradicionalmente se distingue entre enunciados performativos e enunciados constativos, sendo enunciados performativos aqueles nos que, alén de describir unha acción por medio dun enunciado, se realiza esta no momento mesmo da enunciación. Esta realización está determinada polas características semánticas específicas do verbo que expresa a acción, pola persoa e tempo da forma verbal, así como pola propia acción. Pola súa banda, os enunciados constativos describen un estado ou unha acción da realidade independentemente da súa enunciación e poden ser verdadeiros ou falsos⁹. En definitiva, a performatividade está en relación directa co grao de implicación do enunciador no enunciado e é observable a través de diferentes marcas que analizamos máis adiante.

Tomamos como base a clasificación que nos ofrecen Souriou e Lérat (1975: 50) sobre os performativos na enunciación xurídica francesa, que logo foi tamén utilizada por Didier (1990: 88) para a enunciación xurídica francesa e inglesa e por Gémar (1990: 725). Estes autores distinguen os enunciados performativos dos constativos e dentro dos performativos convén distinguir tres tipos de enunciados performativos xurídicos: 1. os performativos en sentido estricto, 2. os constativos oficiais e 3. as decisións executivas. As diferencias semánticas entre eles estriban en que os primeiros son a expresión do compromiso individual, a título per-

⁹ Somos conscientes de que non existe unha distinción nítida entre uns e outros e mesmo existen enunciados que sendo constativos presentan características dos performativos, ben sexan estes primarios ou explícitos, como acontece cos enunciados con verbos declarativos. Sobre esta cuestión resulta interesante consultar Lyons (1990:349). Para os nosos efectos só imos considerar a performatividade cando existe explicitamente compromiso individual do enunciador e cando a acción se realiza porque se emite ese enunciado (*prometo rematar axiña*), non así cos verbos declarativos que se enuncian asemade que se realiza a acción (*formulo a seguinte pregunta*).

ENUNCIADOS CONSTATIVOS E PERFORMATIVOS NO CORPUS

soal do enunciador; no segundo caso existe tamén compromiso, pero enunciado cunha certa distancia e, dado o status sociolingüístico do enunciador e as marcas gramaticais, suxeito a unha serie de condicións xurídicas para o seu cumprimento; no terceiro caso, o enunciador maniféstase en virtude da autoridade que lle foi outorgada, o que o sitúa a certa distancia do acto que se realiza. A seguir expomos as marcas para o francés.

OS “MOTS-ACTE” DA ENUNCIACIÓN XURÍDICA E AS SÚAS MARCAS SEGUNDO SOURIOUX E LÉRAT (1975) E DIDIER (1990)

mots-acte	marcas
performativos	-verbos declarativos-iusivos en presente de indicativo e P1 s. (<i>confeso, xuro, prometo, recoñezo...</i>) ou ben determinados participios (<i>lido e aprobado</i>), algún adxectivo (<i>culpable ou inocente</i> dito polo acusado) e a partícula afirmativa (<i>si quero</i> , en caso de matrimonio).
constativos oficiais	-verbos con significado de compromiso, constatación ou declarativos en presente de indicativo ou pretérito perfecto e P3 (<i>acepta, confesa, comprométese, obrigase, recoñece...</i>) ou ben algún adxectivo (<i>culpable ou inocente</i> , dito polo xurado).
decisións executivas	-verbos que afirman a autoridade para decidir, en presente de indicativo, en P3 ou en P1 pl. referido a unha única persoa (<i>adopta, anula, autoriza, decreta, ordena, promulga / amos</i>).

Elaboración propia a partir de Sourieux e Lérat (1975) e Didier (1990)

A seguir, presentamos no seguinte gráfico os resultados da análise deses tres tipos de enunciados performativos e constativos no total do corpus:

Como se pode ver, está bastante igualada a proporción de textos performativos e textos non performativos (43,87% e 56,12%, respecti-

vamente). Dentro dos performativos a opción minoritaria é a dos performativos estrictos e a maioritaria é a decisión executiva, o que se pode explicar polo carácter institucional dos escritos.

Con todo, as marcas de expresión destes enunciados son diferentes das expresadas en francés, como cabe esperar por se tratar de linguas diferentes, e mesmo por analizarmos textos cronoloxicamente distanciados daqueles nos que se basearon os autores citados, pois os nosos textos están influenciados, como veremos a seguir, polos movementos modernizadores e de simplificación, que favorecen a personalización e, polo tanto, a implicación do enunciador a través da P1s.

MARCAS DE PERFORMATIVIDADE NO CORPUS

	marcas
performativos estrictos	<ul style="list-style-type: none"> • P1 s. con verbos declarativos en presente de indicativo.
constativos oficiais	<ul style="list-style-type: none"> • P3 s. con verbos de constatación, solicitude ou declarativos en presente de indicativo ou en perfecto (<i>constátase...</i>). • P3 s. en construción impersonal en presente de indicativo en textos nos que se agacha o suxeito (<i>ordénase a súa publicación</i>, o suxeito é o presidente) son verbos de mandato. • P3 s. en verbos de construción pronominal con significado de compromiso ou obriga (<i>comprométese, obríganos...</i>)
decisións executivas	<ul style="list-style-type: none"> • P3 s. ou pl. do presente e do perfecto de verbos con significado de resolución, mandato: <i>acorda, acordan, aproba, ordena, resolve, dispón, concede, elixiu...</i> • P1 s. do presente de indicativo de verbos de resolución: <i>resolvo, dispoño</i>, • P3 s. de verbos con significado de institución (<i>constitútese, establécese, habilitátese, etc.</i>) en construción impersonal.

As notas máis características da lingua do dereito nos enunciados performativos da lingua do dereito galega son: en primeiro lugar, a presenza das construcións impersonais, que doutra banda son frecuentes, como xa vimos, en todo tipo de enunciados xurídicos; en segundo lugar, a aparición de verbos que expresan performatividade en formas do plural concordando con suxeitos en plural. Por último, a vacilación de persoa, entre a P1 e a P3. Esta vacilación explícase pola recomendación, por parte

do movemente de modernización da lingua administrativa¹⁰, de uso da P1 para o enunciador en todo tipo de documentos administrativos.

De analizarmos os datos segundo os tipos de texto, os resultados son os seguintes:

TIPO DE ENUNCIADO SEGUNDO O TIPO DE TEXTO

	textos legislativos e normativos	textos administrativos
enunciados performativos estrictos	0	7,95%
enunciados de decisión executiva	40%	45,45%
enunciados constativos oficiais	0	4,56%
enunciados constativos total	60%	42,04%
enunciados performativos total	40%	57,96%

Como se pode ver, non existen grandes diferencias entre un e outro tipo de texto. Quizais o máis salientable é a proporción inversa entre enunciados performativos e constativos segundo o diferente tipo de texto, que son de 60/40 nos textos legislativos e de 42,04/57,96 nos administrativos.

5.2. *Resumo: caracterización a enunciación xurídica galega*

A caracterización da lingua do dereito xurídica galega lévanos á descrición da enunciación xurídica, a través dos estudos dos textos, nos que documentamos os trazos propostos para outras linguas do contorno a través de marcas lingüísticas propias.

A lingua xurídica galega caracterízase no que se refire ás **marcas persoais** pola impersonalización, que se expresa a través de diferentes recursos con incidencia diferente en cada variedade funcional dos textos traballados. As construcións impersoais son frecuentes tanto nos textos legislativos coma nos administrativos en igual medida, así mesmo, rexístranse porcentaxes semellantes en ambas subvariedades no que se refire á pasivización. Pola contra, poderíamos hipercaracterizar a variedade administrativa por potenciar as construcións pasivas impersoais e a substantivación como modo de ocultamento do axente.

No que se refire ó enunciador a impersonalización segue sendo a nota dominante con porcentaxes próximas ó 70% dos textos, rexistrándose pequenas diferencias entre os textos legislativos e os administrativos. As di-

¹⁰ Como se pode ver nesta cuestión concreta, entre outros, en García Cancela e Díaz Abraira (1991:122), en MAP (1990:150) ou MAP (1995:187).

ferencias entre tipos de texto establécense en canto ós recursos utilizados na súa enunciación, sendo a variedade administrativa a que máis variedade de marcas persoais presenta, fronte á legislativa que se circunscribe á P1 pl. para a personalización e ás construcións impersoais ou en P3 s. para a impersonalización, desbotando outros recursos que si están presentes nos textos da outra variedade como a P1 s. ou a P3 pl.

Verbo do destinatario, son escasas as referencias a el nos textos xurídicos, o que está motivado por se tratar dunha comunicación pública interinstitucional as máis das veces ou de textos de destinatario xeral. Ambas variedades presentan unhas porcentaxes parellas neste punto, estribando as diferencias na variedade de recursos expresivos documentados nos textos administrativo (fórmula inicial, fórmula interior, ambas, referencia persoal no inicio ou no interior con ou sen tratamento) fronte ós textos normativos que só aluden á institución en posición inicial non existindo referencias a enunciadores persoais.

As **marcas negativas e restrictivas** son tamén características do discurso xurídico galego, aínda que cunha discreta representación, sendo moito máis frecuentes no caso dos textos legislativos ca nos de tipo administrativo. A razón desta profusión de marcas negativas nos textos legislativos podémola topar no feito de seren textos de carácter normativo onde é necesario acoutar a materia que se trata.

As **marcas demostrativas** tamén están presentes no corpus, sendo maioritarias nos textos normativos, nos que predominan as demostrativas, non acontece o mesmo coas posesivas, máis características dos textos administrativos. As persoas que aparecen coinciden coas do enunciador nestes textos, é dicir P1 s., P1 pl., P3 s., P3 pl. A maior utilización de marcas demostrativas nos textos legislativos pódese deber a unha maior necesidade de actualización destes textos de carácter máis xeral.

En canto ás **marcas modais** están igualmente presentes no corpus con diferentes expresións para cada unha das modalidades expresadas. O único trazo diferencial entre os dous tipos de texto é a superior presenza de enunciados de prohibición nos textos de tipo legislativo. Ademais, nos textos legislativos rexístranse máis construcións con significado de permisión e prohibición e máis variadas ca nos textos administrativos, como corresponde polo seu carácter dispositivo. Pola contra, os textos administrativos presentan na expresión da obriga unha porcentaxe máis alta (60%) e máis variedade nas construcións cós textos legislativos. Esta especialización na expresión da permisión e da prohibición para os textos legislativos e a da expresión da obriga para os textos administrativos, correspóndese coa función de cada un dos tipos de texto: dispositiva no caso dos legislativos e executiva no caso dos administrativos.

A expresión dos **performativos** é outro dos trazos que caracteriza igualmente a expresión xurídica galega. As peculiaridades fronte a outras linguas estriban na presenza máis elevada de formas impersoais, a aparición de enunciados performativos con suxeitos en plural e unha maior presenza da P1 s. en alternancia coa P3 s. como produto das recomendacións dos movementos modernizadores. Os performativos son máis frecuentes nos textos administrativos ca nos lexislativos e, ademais, nos lexislativos só se presenta un tipo de performativos: a decisión executiva, fronte ós administrativos que presentan tamén enunciados performativos estrictos ou consensativos oficiais, aínda que en porcentaxes reducidas.

Doutra banda, resulta útil para a caracterización dos textos lexislativos o feito de que a expresión da performatividade se realiza exclusivamente como decisión executiva, o que concorda co establecido por Sourieux e Lérat (1975: 54), que establecen como subtipo da decisión executiva a “decisión normativa” da lingua legal.

6. Conclusións

Comezabamos este artigo preguntándonos se existía unha lingua xurídica e fixándonos como obxectivo a descrición da variedade xurídica galega configurada nas dúas últimas décadas a través do proceso de tradución acometido. Nesta pregunta subxacen dúas cuestións, unha primeira referida á existencia dunha lingua propia non subsidiaria da lingua que lle serviu de teito e, unha segunda, sobre a natureza das linguas de especialidade, é dicir, qué se considera variedade xurídica e qué trazos a definen. Ambas conflúen no estudo da elaboración desta variedade e dos planos de elaboración.

Verbo da primeira das cuestións, hai que sinalar que o feito de acometer un proceso de elaboración *ex novo*, tomando como referencia fontes propias e dende unha perspectiva elaboracionista na medida do posible, tentan contrarrestar a prevalencia secular do castelán neste ámbito de expresión, a presión dun sistema conceptual xurídico concibido nesa lingua e a escolla dun método de xestión lingüística, o da tradución xurídica, pouco vantaxoso para unha lingua minorizada. Así pois, a independencia da variedade emerxente está definida tamén polos planos de elaboración que se cultiven, atribuíndolle máis independencia canto máis integral e ampla sexa esa elaboración.

No que se refire á segunda cuestión, defendemos a idea de que a especialización se manifesta en todos os planos de expresión desa lingua, fronte ás visións máis tradicionais que identifican lingua especializada con vocabulario ou con terminoloxía e só cultivan este plano. Podemos afirmar, á vista da nosa análise, que a lingua xurídica se materializa non só neste plano, senón tamén na morfoloxía, na gramática, na sintaxe, etc. como amosamos no estudo dos textos.

En definitiva, a elaboración da lingua do dereito galega acometeuse, dadas as esixencias do momento, de modo frenético, pouco planificado e a forza de voluntarismo, sen un criterio de autoridade e cunha escasa concorrencia dos especialistas na materia. Con todo, pódese afirmar que se configurou unha lingua xurídica galega con características de seu en todos os planos, polo uso e polo traballo dun cualificado grupo de técnicos lingüistas. Cremos chegado o momento de rendibilizar eses esforzos acometendo unha planificación desta elaboración, enchendo as lagoas existentes, creando materiais e elementos que faciliten a difusión da variedade e sensibilicen ós operadores xurídicos para que contribúan na normalización do galego, achegándoo á totalidade do mundo do dereito.

Bibliografía

- Austin, J.L. (1962): *How to do things whit words*. Oxford.
- Benveniste, E. (1974): “L'appareil formel de l'énonciation”, in *Problèmes de linguistique générale*, 2. París: Gallimard, 79-88.
- Boullón Agrelo, A.I. e Tato Plaza, F.R. (1990): “Tres propostas terminolóxicas para o léxico xurídico-administrativo a partir de fontes medievais”, *Cadernos de Lingua*1, 11-15.
- Calvo Ramos, L. (1980): *Introducción al estudio del lenguaje administrativo*. Madrid: Gredos.
- Catherine, R. (1981): *Le style administratif*. París: Albin Michel, 3ª edición.
- Cidrás Escáneo, F.A. (1991): *Construccions pasivas en galego*, (tese de doutoramento en microficha). Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.
- Cidrás Escáneo, F.A. (1994): “Modelos de lingua e variación sintáctica”, *Cadernos de Lingua* 10, 103-118.
- Comité Assessor per a l'Estudi de l'Organització de l'Administració, (1993): *Manual d'elaboració de les normes de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Covacs, A. (1982): “La réalisation de la versión française des lois fédérales du Canada” in Gémard, J.-C.(dir.) (1982): *Langage du droit et traduction. Essais de jurilinguistique*. Quebec: Linguatex e Conseil de la Langue Française, 83-100.
- Didier, E. (1990): *Langues et langage du droit*. Montréal: Wilson&La Fleur ltée.
- Fernbach, N. (1995): “La simplification du texte juridique: étude comparative” in *Français juridique et Science du droit*. Bruxelles, 105-122.
- Filgueira Valverde,F. (1993): “O galego na documentación medieval” in *Historia da Administración Pública*. Santiago de Compostela: Escola Galega de Administración Pública, 345-352.

- García Cancela, X. (1995): “A traducción xurídico-administrativa en Galicia”, en *Viceversa, Actas do 1º Simposio galego de tradución*, anexo. 99-103.
- García Cancela, X. E Díaz Abreira, C. (1991): *Manual de linguaxe administrativa*. Santiago de Compostela: Escola Galega de Administración Pública, 2ª edición.
- Gémar, J. C. (1990): “Langue du droit comme langue de spécialité”, *Revue Générale de Droit* 21, 717-738.
- Lozano J., Peña-Marín C. e Abril, G. (1982): *Análisis del discurso. Hacia una semiótica de la interacción textual*. Madrid: Cátedra.
- Lyons, J. (1990): *Sémantique linguistique*. París: Larousse, traducción ó francés de J. Durand e D. Boulonnais.
- MAP (1991): *Manual de estilo del lenguaje administrativo*. Madrid: Ministerio para as Administracións Públicas.
- MAP (1995): *Manual de documentación administrativa*. Madrid: Ministerio para as Administracións Públicas.
- Monteagudo Romero, H. (1985): “Aspectos sociolingüísticos do uso do galego, castelán e latín na Idade Media en Galicia”, *Revista de Administración Galega* 1, 85-108.
- Pardons, C. (1995): “Elaboration d’une terminologie française en Common Law”, in *Français Juridique et Science du Droit*. Bruxelas, 279-294.
- Raucent, L. (1978): “Droit et linguistique: une approche du formalisme juridique”, *Cahiers de Droit* 19, 575-594.
- Ruíz de Zarobe, L. (1998): “La modernización del lenguaje administrativo: hacia una mayor personalización del discurso administrativo”, *Revista de Llingua i Dret*, 29, vol. I, 147-157.
- Rylance, P. (1994): *Legal Writing and Drafting*. Blackstone.
- Santamarina, A. (1985): “A documentación dialectal no establecemento dunha linguaxe administrativa” in *Revista de Administración Galega* 1,109-117. [Existe unha edición posterior deste mesmo artigo: “A documentación dialectal para o establecemento do vocabulario administrativo” in *Tradicó i Modernitat en el llenguatge administratiu*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 65-74.]
- Sourieux, L. et Lérat, P.(1975): *Le langage du droit*. París: Presses Universitaires de France.
- Spillner, B. (1981): “Aspects phraseologiques et syntaxiques des langues de spécialité et leur enseignement” in *English for Specific Purposes, Langues de spécialité, Fachsprachen*. AUPELF /British Council /Goethe Institute, 99-112.